

SADRŽAJ I METODA U RELIGIJSKOJ PEDAGOGIJI I KATEHEZI

RUDI PALOŠ
Salesianum
Institut za religijsku pedagogiju i katehetiku
Vlaška 36, 10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 17. 4. 1997.
UDK 371.3:268

Sažetak

Slijedeći tematski model istraživanja autor proučava odnos sadržaja i metode u religijskoj pedagogiji i katehezi u XX. stoljeću i ukazuje na utjecaj primjene *münchenske, kerigmatske i antropoloških metoda* na vjeroučenika, njegovo izravno uključivanje i doživljavanje, na središnje mjesto Isusa Krista i navještaja njegove poruke spasenja te na svijet u kojemu živimo. Konferencija kardinala Ratzingera 1983. godine i rasprava koja je zatim uslijedila istaknuli su važnost metode i sadržaja i ukazali na potrebu daljnjih istraživanja.

Pitanje sadržaja navještaja vjere stalno je isprepletano i povezano s raznim trenucima i dijelovima života kršćanske zajednice¹ te zahtijeva trajan napor u svrhu interdisciplinarnog gledanja koje će biti otvoreno za teološke, pedagoške i druge srodne discipline. Ovdje ćemo u osnovnim crtama pokušati prikazati neke novije elemente odnosa sadržaja i metode u religijskoj pedagogiji i katehezi.

1. NEKOLIKO UVODNIH NAPOMENA

Široko područje što ga zahvaća odnos između sadržaja i metode u religijskoj pedagogiji i katehezi ukazuje na mnoštvo različitih pristupa i mogućnosti produbljivanja ovog problema. Vremenski se ograničavamo na XX stoljeće, a ponajprije na tematski model pristupa i prikazivanja, koji razlikuje nekoliko faza u novijem katehetskom pokretu.²

1.1. Odnos metode i sadržaja u religijskoj pedagogiji i katehezi

Uska međuovisnost i povezanost metode i sadržaja u pedagogiji i u odgoju općenito

zahtijevaju daljnje pojašnjenje njihova specifično katehetskog odnosa. Taj je zahtjev tim stvarniji što se više vodi računa o činjenici da su i u najnovijoj povijesti kateheze mnogi poistovjećivali metodu sa sadržajem: svaki prijedlog da se promijeni

- 1 Kao i u ranom kršćanstvu, tako i danas Crkva i kateheza stavljaju u prvi plan potrebu za postojanjem istinske kršćanske zajednice, kojoj pripada i uloga mjesta i djelatnika kateheze. Ne teži se jedino odrasloj vjeri zrela i odrasla kršćanina, nego upravo zrela i odrasla kršćanska zajednica treba biti stup temeljac suvremene kateheze.
- 2 Povijest kateheze i katehetskog pokreta, pogotovu posljednjih stotinu godina, bitno je obilježena stanovitim elementima u katehezi po kojima se naziva i pojedino razdoblje, već prema tome što se u to vrijeme više naglašavalo: nauk (doktrina), metoda, sadržaj ili antropološka sastavnica. Osim ovoga tematskog modela razlikuje se i dokumentarni model, koji se oslanja na katehetske dokumente, zatim individualistički, koji vodi računa o pojedinim značajnim osobinama, te nepotpuni model cjelovitog sagledavanja. Istinski cjeloviti model nastoji voditi računa o svim tim razinama kako bi što cjelovitije sagledao pojedini problem i uklopio ga u tumačenje određenog povijesnog razdoblja. Usp. G. RUTA, *Recupere rare la memoria storica*, u: "Catechesi" 66(1997)1,10-22.

metoda za njih je bio odmah izravan napadaj na sadržaj kateheze, a samim time i na bit vjere.³

Povijest suvremenog katehetskog pokreta jasno nam pokazuje da se, među ostalim, može razlikovati više razdoblja u kojima se primjećuje jasno osciliranje između ta dva pola, koja se ponekad drže izravno suprotstavljenima: s jedne se strane naglasak stavlja gotovo isključivo na sadržaj, dok s druge strane postoje zagovornici potpuno suprotnog mišljenja koji naglasak stavljaju gotovo isključivo na metodu. Početkom šezdesetih godina učinilo se da je upravo progresivno i oduševljeno prihvaćanje *antropološkog* modela, što je jedna od posljedica proglašenog prihvaćanja načela *vjernosti Bogu i čovjeku*, u katehezi jednom zauvijek riješilo taj problem, ali se tijekom osamdesetih godina taj isti problem javlja iznova još snažnije stavljajući u pitanje odnos metode i sadržaja kateheze.

Poznata je klasična slika odnosa sadržaja i metode navještaja vjere. Prema tom modelu, ovdje namjerno vrlo pojednostavljenom, sve je jasno. Sadržaj, koji se ne mijenja, predstavlja ono što trebamo poučavati, a to su vjera i moral, koji postoje u Predaji (tradiciji) i Sv. pismu.⁴ Prema tom viđenju, jedino što se može mijenjati, jest upravo "metoda". Međutim, ta slika "tradicionalne, teoretske, dogmatske 'kateheze'",⁵ upravo stoga što je postala previše idealistična, gubi na vrijednosti, počnemo li je promatrati s jedne od mogućih i najjednostavnijih točki gledišta. Uzmemo li zatim u obzir da i za jedno i za drugo, tj. i za sadržaj i za metodu upotrebljavamo određene riječi i govor, možemo se vrlo brzo naći pred nizom nerješivih problema. Ustanovit ćemo tako da ne postoji neki *neutralan* sadržaj, sam za sebe, jer svaki je sadržaj uvijek povezan s razinom jezika koji se upotrebljava za njegovo izricanje i priopćivanje.⁶ Jednu od takvih poteškoća predstavlja već jezična razina, tj. pripovijedanje, koje upravo danas postaje sve važnije i u katehezi, kao posljedica i ogromnog razvitka sredstava priopćivanja i već potvrđene važnosti raznih oblika komuniciranja u čovjekovu životu. Unatoč proširenoj

svijesti o utjecaju tog "pripovjedačkog" stila i njegova osobitog utjecaja na sadržaj, još je uvijek osobito važan odnos koji stvarno postoji između *sadržaja i metode* u katehezi, ostavljajući širok prostor ne samo za rasprave, nego i za praktične i doktrinalne probleme. Jasno je da je katehezi potrebna metoda, bilo da je riječ o katehatici, dakle o znanosti koja se bavi katehezom, koja upravo zato što je znanost treba imati posebnu metodologiju,⁷ bilo da je riječ o bilo kojem drugom vidu, i onom najjednostavnijem, tj. o svakodnevnoj katehetskoj praksi.

Nakon razdoblja u kojem je prevladavao "metodički monizam"⁸ nastojalo se razjasniti ne samo potrebu više metoda nego i poteškoću definiranja sadržaja kateheze, napose nakon punog priznanja potrebe za dvostrukom katehetskom vjernošću, tj. *vjernošću* koju je kateheza dužna gajiti ne samo prema *Bogu* nego i prema *čovjeku*. Ovo razdoblje odgovara, u svojoj osnovi, poslijekoncilskom vremenu, kad u katehezi tzv. *antropološka metoda* postaje *puno-pravna*.⁹ Metodološka kompetencija pred-

- 3 Karakterističan slučaj je primjer napuštanja katekizma u pitanjima i odgovorima. Za mnoge kršćane drugačiji oblik katekizma bio je nezamisliv jer je dugom upotrebom klasičnih katekizama s pitanjima i odgovorima došlo do uvjerenja da je upravo takav katekizam bitan za katehezu i vjeru pa ga se stoga ne smije mijenjati ili napustiti.
- 4 Usp. F. H. DRINKWATER, "The Use of Words: A Problem of Both Content and Method", u: G. S. SLOYAN (ur.), *Shaping the Christian Message. Essays in Religious Education*, Macmillan, New York 1958, str. 263-280.
- 5 C. CALORI, *L'ora di religione: contenuto e metodo*, u: "La Rivista del Clero Italiano" 56(1975), 927-932, ovdje str. 929.
- 6 Usp. O. DUBUISSON, *L'acte catéchétique. Son but, sa pratique*, Le Centurion, Paris 1982, str. 81.
- 7 Postojanje "praktične, jasne i razumske metodologije" jedno je od načela katehetike ukoliko je ona "znanstvenosveučilišna" disciplina. Usp. F. URBINA DE LA QUINTANA, *En busca del estatuto epistemológico de la catequética*, u: "Teología y Catequesis" 1(1982)4, 469-507, posebno str. 493. i 502.
- 8 B. GROM, "Metoda", u: M. PRANJIĆ (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon* (odsada citiran kao *RPKL*), Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1991, str. 448-451, ovdje str. 449.
- 9 Usp. G. GROPO, "Sadržaji (kriteriji)", u: *RPKL*, str. 671-674, ovdje str. 672.

stavlja za svakog vjeroučitelja dio njegove "profesionalne kompetencije" kao odgovor na "potrebu da se nadiđe empirizam i improviziranje"¹⁰ na području katehetske metodologije. Drugim riječima, nisu važni samo i isključivo sadržaj i poznavanje poruke, nego je važna i katehetska metodologija. Osim toga, ne smije se zaboraviti ni drugi vid: svaka je katehetska metodologija u više ili manje izravnoj vezi s određenim filozofskim, antropološkim i teološkim poimanjem. Ne može se dakle podržati teorija o nekoj neutralnosti metode koju se upotrebljava.¹¹

Manjak već spomenute dvostruke vjernosti dovodi do pojave koju B. Chazan naziva *indoktriniranje* u okviru katehiziranja.¹² Takav postupak ne drži se temeljnih normi svakog odgoja koje se odnose na poštivanje slobode pojedinca i na poštivanje istine,¹³ a posljedica svega je otuđenje katehetskog postupka što dovodi do toga da vjeroučenici ne žele i odbijaju ne samo postupak nego i sadržaj koji im se nudi. Nerijetko se ističe i važnost specifičnog sadržaja koji će biti prilagođeniji ispravnom i posuvremenjenom prenošenju općeg sadržaja. Katehetski govor, bio on "horizontalan" ili "vertikalni",¹⁴ određuje katehezu i od odlučujuće je važnosti za njezinu metodu, a tim, posljedično, i za njezin sadržaj.

2. KATEHETSKI I RELIGIJSKOPEDAGOŠKI POKRET U XX. STOLJEĆU I ODNOS METODE I SADRŽAJA

Nakon razdoblja isključive i gotovo nikad prekinute istovrsnosti doktrinalne metode, što se prije svega izražava kao isticanje nauka zabilježenog u knjizi-katekizmu koji treba memorirati, počevši od kraja XIX. stoljeća kateheza se nalazi u stalnoj potrazi za produbljivanjem i poboljšanjem tako širokih razmjera da se može s pravom govoriti o katehetskom pokretu.¹⁵

Različiti su razlozi koji su doveli do nastanka i razvoja toga pokreta. Brojni vjeroučitelji i katehetači potaknuti su razvojem znanosti općenito, a posebno na crkvenom području, gdje osobito treba spomenuti liturgijski, biblijski, teološki i

patrološki pokret. U doticaju s katehetskom praksom, bilo da je riječ o školskom vjeronauku ili o župnoj katehezi, oni postaju svjesni nedostatnosti već duže vrijeme ustaljene i promicane katehetske metode kakva je izražena u klasičnim katekizmima u obliku pitanja i odgovora. Tri glavne struje - metodološka, kerigmatska i razni pravci antropološkog nadahnuća - nastoje svaka na svoj način razriješiti tešku krizu u kojoj se našla suvremena kateheza. Ne umanjujući težinu ideje koja nastoji apsolutizirati vrline svakog pokreta kao i njegove moguće ne-

- 10 E. ALBERICH, *La formación de catequistas*, u: "Teología y Catequesis" 1(1982)3,369-388.
- 11 PUJOL BALCELLS, J., "La catequesis en la misión pastoral de la Iglesia", u: UNIVERSIDAD DE NAVARRA - FACULTAD DE TEOLOGIA, *Excerpta e dissertationibus in sacra Theologia*, V, Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona 1981, str. 17. Sa svoje strane U. Hemel potvrđuje: "Nema metode bez nekog teološkog opredjeljenja". U. HEMEL, *La transformation de notre culture et la communication de la foi*, in "Lumen Vitae" 44(1989)2, 145-154, ovdje str. 145.
- 12 B. CHAZAN, "Indoctrination and Religious Education", u: M. WARREN (ur.), *Sourcebook for Modern Catechetics*, Saint Mary's Press - Christian Brothers Publishers, Winona, Minnesota 1983, str. 411-425. Uzimajući sve to u obzir, držimo da i pretjerano isticanje memoriranja sadržaja u katehezi također spada u indoktrinaciju.
- 13 Usp. M. LEAHY, *Indoctrination, Evangelization, Catechesis and Religious Education*, u "British Journal of Religious Education" 12(1989/90)3, 137-144.
- 14 M. BELLET, "Plaidoyer pour un langage neuf", u: C. AUGRAIN ET ALII, *Catéchèse esprit et langage*, ISPC - Fayard - Mame, Paris 1968, str. 148-159. Autor naglašava važnost upotrebe govora koji odgovara potrebama vremena. U tome smislu on jasno kaže da je "poteškoća katehiziranja poteškoća metode" (str. 149), ukoliko, poradi "neprimjerenog" govora ne uspijeva djelotvorno priopćiti svoju misao.
- 15 Evo kako taj pojam objašnjava poznati talijanski katehetač U. Gianetto. "Pod 'pokretom' se ne podrazumijeva djelovanje pojedinih osoba, već više ili manje organizirano djelo sve većeg broja izravnih djelatnika, znanstvenika i animatora, međusobno povezanih akcijom i razmišljanjem, koji tvore i šire javno mnijenje, dovode do obnove zakonodavstva i organizacije, do pregleda i promišljanja sadržaja i tekstova kateheze, do usavršavanja metoda, do međusobnog povezivanja povremenim spisima i udruženjima (tvoreći tako više ili manje organiziran pokret) i šireći ideje i iskustva." U. GIANETTO, "Katehetski pokret", u: *RPKL*, str. 321-323.

dostatke¹⁶, može se reći da svaki od njih predstavlja hrabar i iskren pokušaj poboljšavanja katehetske prakse, a samim time i katehetske teorije. Za bolje razumijevanje do sada rečenoga prikazat ćemo ukratko najznačajnije predstavnike tih struja podsjećajući na njihov utjecaj na katehezu te posebno na njihov doprinos s obzirom na sadržaj kateheze, ukazujući u isto vrijeme i na probleme koji su proizašli upravo iz tih struja i pokreta.

2.1. Münchenska metoda

Neprekidna sekularizacija i suvremena kriza religioznosti kršćanskog puka, sve nedostatnija odgojna uloga kršćanske obitelji te nadasve neprekidan napredak profanih pedagoških znanosti potiču nemali broj vjeroučitelja i kateheta da se pozabave jasnijim i točnijim pitanjem: Što činiti kako bi se poboljšala kateheza i njezini učinci? Taj napor nailazi na posebno plodno tlo među kateheta njezinačkog govornog područja, posebno u njihovim knjigama i člancima objavljenim u katehetskim časopisima kao i na katehetskim kongresima što su ih organizirali u Münchenu i u Beču. Te se ideje zatim šire po čitavom svijetu i poznate su kao *psihološka* ili *münchenska metoda*. Vodeći posebnu brigu: (a) o djetetovoj sposobnosti prihvaćanja, (b) o naglasku stavljenom na sve veće iskustvo poučavanja koje preuzima mjesto jednostavnog tumačenja teksta i (c) o formalnim stupnjevima, promicatelji münchenskog pokreta htjeli su katehezu učiniti djelotvornijom u procesu odgoja vjere mladih, mijenjajući prije svega metodu katehiziranja.

Okoristivši se napretkom i rezultatima do kojih su na području svjetovne pedagogije došli pedagogi počevši od J. A. Komenskog (1592-1670), J. J. Rousseaua (1712-1778), J. H. Pestalozzija (1746-1827) pa sve do svojih suvremenika, njemački i austrijski kateheta A. Weber, W. Pichler (1862-1938), H. Stieglitz, O. Willmann (1839-1920) i drugi uvode u katehezu *formalne stupnjeve* što su ih izvorno u pedagogiju uveli J. F. Herbart (1776-1841) i T. Ziller (1817-1882),¹⁷ naglašujući da je u katehezi važan ne samo sadržaj, kako su to

na gotovo isključiv način naglašavali zastupnici doktrinalne metode svojom isto tako isključivom, suhom i već nadiđenom jednostavnom metodom "pamćenja" pomoću analitičke metode te bezbojnom upotrebom tumačenja teksta popraćenim sustavom pitanja i odgovora. Tome münchenska metoda suprotstavlja sintetičku metodu skrećući pažnju i na subjekt katehetskog djelovanja, na vjeroučenika i na njegovu psihološku situaciju. Upravo ta činjenica označava praktičnu primjenu na katehezu rezultata do kojih je došla suvremena pedagogija i metodologija. Time se podsjeća na važnost djetetova psihofizičkog razvoja, a treba se prisjetiti da je u to vrijeme dijete bilo i glavni subjekt katehizacije. Zbog toga se ista metoda naziva i *psihološkom*. Sličnu metodu razvija u Hrvatskoj Ferdo Heffler, ali je na žalost on u svjetskim razmjerima ostao uglavnom nepoznat, a to je nerijetko i u svojoj domovini Hrvatskoj, iako je u novije vrijeme u tome smislu učinjeno nekoliko značajnih i nadasve pozitivnih koraka.¹⁸

16 Gianetto u već spomenutom prilogu kaže da je riječ o nedostacima koji stavljaju u sumnju istinsku djelotvornost katehetskog pokreta, a to su: "nedovoljno osnovno razmišljanje na razini teoloških i humanističkih znanosti; težnja da se apsolutizira sadašnje razdoblje katehetskog pokreta zaboravljajući prethodna, na kojima bi, naprotiv, trebalo graditi; nedovoljno širenje ideja: presporo i previše površno; i najbolji se pothvati gube jer prekasno i previše osiromašeni stižu na periferiju; časopisi, kongresi, susreti služe za stvaranje osjetljivosti prema problemima, ali ne i za njihovo rješavanje, niti za odgoj kvalificiranih kateheta ili vjeroučitelja: potrebno je sustavnije razmišljanje i obrazovanje, koji će biti sveobuhvatniji, dublji, kakvi mogu biti samo na dobro organiziranim sveučilišnim institutima s brojnim osobljem, da bi se zatim širili u ustanove za širenje ideja kao što su katehetski centri, katedre katehetike, škole za odgoj i obrazovanje". *Isto*, str. 322.

17 Izvorno je riječ o pet formalnih stupnjeva: 1) priprava (Vorbereitung), 2) izlaganje (Darbietung), 3) objašnjenje (Erklärung), 4) primjena (Anwendung), 5) sažetak (Zusammenfassung). S vremenom zagovornici "münchenske metode" sažimlju broj stupnjeva tako da ostaju samo tri: 1) izlaganje, 2) objašnjenje, 3) primjena. Usp. G. GIANETTO, "Münchenska metoda", u: *RPKL*, str. 484-485.

18 Usp. npr. M. PRANJIĆ, *Heffler, Ferdo*, u: *RPKL*, str. 225-227; *Ferdo Heffler i katehetski pokret u*

Rezultati se vrlo brzo očituju. S obzirom na sadržaj umanjuje se količina materijala što ga treba poučavati i učiti, a samim time umanjuje se i broj pitanja navedenih u knjiži-katekizmu. Što se tiče vjeroučenika, Münchenska metoda nastoji voditi računa o onome za što se vjeroučenik zanima te o njegovom psihološkom razvoju. S čisto metodološkog gledišta, Münchenska metoda naglašava prije svega tri stvari: a) svaka lekcija jest i treba biti predstavljena kao katehetska cjelina, tj. kao didaktička jedinica koja na potpun način izlaže predviđenu temu; b) kateheza treba biti kristocentrična; c) sve katehetske jedinice nemaju istu važnost.¹⁹

To još uvijek nije sve! Münchenska metoda, iako nastavlja upotrebljavati Sveto pismo kao "izvršno pedagoško sredstvo", važna je ukoliko ističe da Sv. pismo ne samo što daje autoritet poučavanju, nego je i utjelovljenje poruke što ju je Bog objavio.²⁰ Vjerska pouka, u kojoj se posebno ističe njezino *školsko* obilježje, nastoji se približiti konkretnom životu. Jedan od konkretnih koraka u tom smislu je i čvrsta povezanost vjeronauka s liturgijskom godinom.

Münchensku metodu nisu svi odmah i oduševljeno prihvatili, što je razumljivo ne samo stoga što je riječ o nečemu novom nego i stoga što su zagovornici te metode njezinim promicanjem mnogo toga u katehezi stavili u pitanje. Ipak, može se reći da je ta metoda nakon desetak godina bila općenito prihvaćena širom svijeta. S vremenom se međutim prvo u teologiji, a zatim i u katehezi zaključuje da treba još više naglasiti kerigmatsku narav kršćanskog navještaja.

Brojne su i raznolike primjedbe i optužbe na račun Münchenske metode. S *dogmatskog* gledišta predbacivala joj se upotreba deduktivne metode u pripovijedanju vjerskih istina, jer "kateheta ne može izlučiti vjerske izričaje iz neke pripovijesti, pa makar bila riječ i o biblijskim pripovijestima, nego ih mora ponizno primiti iz ruku Crkve i saopćiti djeci"²¹. Što se tiče *didaktike*, uočilo se da ta metoda nije primjenjiva u svim slučajevim. Posebna je paž-

nja bila usredotočena na tumačenje teksta i na opisivanje, dok se u isto vrijeme nastavljal upotrebljavati logičan i krut ustroj u praktičnoj primjeni didaktičkog postupka. Promicatelji Münchenske metode i sami su se uvjerali u istinitost ovih osvrta i nastojali su poboljšati sudjelovanje vjeroučenika pod utjecajem tzv. *škole rada* i zahtjeva za aktiviranjem učenika, prihvaćajući tako načelo aktivizma i potrebe za učeničkim *osobnim radom* i vrednovanjem učenikova iskustva. Daljnje primjedbe iz katehetske prakse te novija nastojanja na području teologije potiču i vjeroučitelje i katehete da se sve više usmjere prema kerigmatskoj metodi.

2.2. Kerigmatska metoda

U četvrtom desetljeću XX. stoljeća sve više do izražaja dolazi novi teološki pravac koji će izravno utjecati i na katehiku i na katehezu. Riječ je o *kerigmatskoj struji* u teologiji.²²

Brojni teolozi bili su nezadovoljni (novo)skolastičkom teologijom,²³ jer su

Hrvatskoj od 1900. do 1940., u: "Kateheza" 18(1996)4, 320-322; A. PAVLOVIĆ, *Doprinos Ferde Hefflera razvoju kateheze i katehetskog pokreta u Hrvatskoj (1900-1940)*, "Acta et studia" 4, Teološki institut, Mostar 1997.

19 Usp. R. G. BANDAS, *Contents and Methods of Catechization, The Confraternity of Christian Doctrine*, St. Paul, Minnesota 1957.

20 Usp. A. ETCHEGERAY CRUZ, *Storia della catechesi*, Edizioni Paoline, Roma 1983, str. 295. Jedan od najvećih promicatelja ove metode, H. Stieglitz, osobno pripravlja Bibliju za školsku upotrebu, tzv. "Školsku bibliju" (Schulbibel). Prvo izdanje tiskano je 1908. godine u dva dijela (Stari i Novi zavjet), a 1912. godine oba su dijela ujedinjena u jednosveščanoj Školskoj bibliji. Usp. H.-W. OFFELE, *Geschichte und Grundlagen der sogenannten Münchener katechetischen Methode. Die methodische Erneuerung im katechetischen Unterricht*, Deutscher Katechetenverein, München 1961, str. 111.

21 J. A. JUNGSMANN, *Katechetik. Aufgabe und Methode der religiösen Unterweisung*, Herder, Freiburg im Br. 1953, str. 132.

22 Usp. E. ALBERICH, "Kerigmatika (kerigmatska kateheza)", u: *RPKL*, str. 368-371.

23 Spomenimo samo najznačajnije: K. Adam, F. De Lubac, J. Daniélou, Y. Congar, K. Rahner. Usp. M. WARREN, "Jungmann and the Kerygmatic Theology Controversy", u: M. WARREN (ur.), *Sourcebook for Modern Catechetics*, Saint Mary's Press - Christian Brothers Publications, Winona, Minnesota 1983, str. 193-198.

uvidjeli da je nesposobna približiti se konkretnu čovjeku i govoriti mu razumljivim jezikom. Oni se stoga upravljaju u novom smjeru i naglašavaju važnost navještaja teologije spasenja. Tu treba na prvome mjestu spomenuti profesore Teološkog fakulteta u Innsbrucku: J. A. Jungmana te Huga i Karla Rahnera, koji gotovo istovremeno utemeljuju novi pravac općenito poznat pod imenom *kerigmatička teologija*. Na poseban način treba spomenuti poznato djelo J. A. Jungmanna *Radosna vijest i naš navještaj vjere*²⁴, zajedno s gotovo istovremeno održanim i objavljenim predavanjima o kerigmatškoj teologiji H. Rahnera *Teologija navještaja*²⁵. Ta djela, kao i malena ali još i danas osobito znakovita knjižica J. A. Jungmanna *Krist kao središte religioznog odgoja*²⁶, daju odlučujući pečat novim naglascima i na specifičnom teološkom i na katehetskom području. Promatrajući to sve, a posebno posljednju knjižicu, iz današnje perspektive možemo zajedno s Groppom ustvrditi da je riječ o "spisu koji utemeljuje ono što se naziva *kerygmatische Wende* ili kerigmatški obrat katoličke religijske pedagogije"²⁷.

Na katehetskom području kerigmatška metoda je prihvaćena tek nakon II. svjetskog rata te stiže svome vrhunca, a gotovo istovremene i prestaje biti vodeća katehetska struja tijekom šezdesetih godina. Svoj uspjeh kerigmatška metoda zahvaljuje i tome što su kod Münchenske metode vjeroučitelji bili nezadovoljni pretjeranim naglašavanjem važnosti metode u katehezi kao i manjkavim rezultatima s obzirom na utrošene snage i napor u praksi. Tako se dešava da se upravo pod utjecajem buđenja prouzročenog biblijskim i liturgijskim pokretom, te produbljenim proučavanjem otačkog razdoblja i otačkih spisa, a napose pod utjecajem teološkog pokreta, unatoč protivljenjima i zamjerkama, malo pomalo prihvaća, širi i promiče kerigmatška metoda. Među najznačajnije plodove ove metode ubraja se, i ovdje ga svakako treba spomenuti, *Katolički katekizam njemačkih biskupija*²⁸, objavljen 1955., a s obzirom na katehetski pokret, *Međunarodni tjedan misijske kateheze*²⁹, održan 1960. godine u

Eichstättu nedaleko Münchena. Koje su glavne ideje kerigmatškog pokreta i posebno, koji je njegov poglaviti utjecaj na sadržaj kateheze? Uzimajući u obzir istraživanja o životu i o spisima Pracrkve, promicatelji kerigmatškog pokreta podsjećaju da za kršćanstvo nije bitno širenje pojmova nego navještaj Evandjelja, Radosne vijesti, a to nije ništa drugo nego navještaj Isusa Krista. Pojmovi i njihovo poznavanje nužni su i za vjeroučitelja i za vjeroučenika, ali i jedan i drugi se trebaju zainteresirati i poći ususret prije svega osobi, Isusu Kristu. Upravo stoga vjeroučitelj treba biti svjestan svoje zadaće da bude pri-

24 Usp. J. A. JUNGSMANN, *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*, Pustet, Regensburg 1936.

25 Usp. H. RAHNER, *Eine Theologie der Verkündigung*, Herder, Freiburg im Br. 21939.

26 Usp. J. A. JUNGSMANN, *Christus als Mittelpunkt Religiöser Erziehung*, Herder, Freiburg im Br. 1939.

27 G. GROPPPO, *Teologia dell'educazione. Origine, identità, compiti*, LAS, Roma 1991, str. 62.

28 Usp. *Katholischer Katechismus Bistümer Deutschlands*, Herder, Freiburg im Br. 1955 (hrv. izdanje: *Katolički katekizam*, Proforsorski zbor Franjevačke teologije, Sarajevo 1963). Glavni urednici i priređivači bili su Franz Schreibmayr i Klemens Tilmann. Ovaj katekizam slijedi nit povijesti spasenja i ispovijesti vjere. Izdan je nakon dugogodišnjih priprema, savjetovanja i eksperimentiranja ljudi iz teorije i prakse, katehetečara i vjeroučitelja i primljen je s velikim oduševljenjem ne samo u Njemačkoj nego i u brojnim zemljama diljem svijeta, čak i u misijama te je preveden na tridesetak jezika. Međutim, vremena su se već promijenila tako da su se vjeroučitelji i svi drugi zauzeti u katehetskoj praksi vrlo brzo uvjerali da nije moguće prirediti jednostavan i doslovan prijevod ovog katekizma, koliko god on bio dobar i podanašnjen. Nova vremena i sve naglašenija *antropološka* osjetljivost ukazivali su na to da je osim prijevoda potrebno i određeno *inkulturiranje*, tj. nužna prilagodba u skladu s određenom kulturom, imajući u vidu sasvim konkretne naslovnike. Usp. F. SCHREIBMAYR, "Katekizam katolički (njemačkih biskupija, 1955)", u: *RPKL*, str. 352-353.

29 Eichstätt, od 21. do 26. srpnja 1960. Zbornik tog tjedna objavljen je na četiri jezika: njemačkom, engleskom, francuskom i talijanskom (djelomično izdanje). Usp. J. HOFINGER (ur.), *Katechetik heute. Grundsätze und Anregungen zur Erneuerung der Katechese in Mission und Heimat. Referate und Ergebnisse der internationalen Studienwoche über Missionskatechese in Eichstätt*, Herder, Freiburg im Br. 1961.

je svega *svjedok, glasnik i navjestitelj*, dok vjeroučenik treba biti svjestan da je pozvan ne toliko učiti napamet određeni broj pojmova koji su, zahvaljujući i visokom teoretiziranju skolastičke teologije postali vrlo suhoparni i nerazumljivi modernom čovjeku, nego da se i on treba uputiti ususret osobi, Isusu Kristu. Kao što se to činilo u apostolsko doba i u prva kršćanska vremena, tako se i u kerigmatskoj metodi naviješta *kerigma*, tj. Isus Krist, osoba, naviješta se njegovo rođenje, život, djela, smrt i uskrsnuće. I kao što je Krist jedan jedini, predstavljajući istinsko središte i sadržaj navještaja, tako i kateheza treba biti organska, skladno složena, stavljajući na prvo mjesto ne metodu nego sadržaj, Isusa Krista.

U praksi se prijelaz od naglašavanja metode prema naglasku stavljenom na sadržaj promicanjem kerigmatske metode zbiva unatoč mnogobrojnim protivljenjima i kočenjima. Predstavnici novoskolastike držali su da je nemoguće odreći se jasnoće pojmova kako bi se u središte postavio navještaj Krista. Drugi, kao što su to bili npr. sljedbenici već jasno određene i ustaljene Münchenske metode, držali su da je nemoguće odreći se jasnoće metode kao i njezina jasnog i točno određenog ustroja. I jedni i drugi su osim toga držali da je neprihvatljivo napuštanje već dobro poznate metode pitanja i odgovora koja se dokazala tijekom stoljeća u katekizmu kao knjizi i u vjeronauku kao poučavanju u vjeri. Promicatelji kerigmatskog pokreta nisu se međutim dali obeshrabriti.

II. vatikanski sabor i novi zahtjevi što ih pred Crkvu stavlja sve proširenija i sve prisutnija sekularizacija, kao i život u pluralističkom društvu, postavljaju Crkvi nova pitanja i traže na njih odgovarajući odgovor. Tako se dešava da katehetski pokret, gotovo istovremeno s potvrđivanjem i vrhunskim isticanjem valjanosti kerigmatske metode, kao što se to dogodilo nakon objavljivanja njemačkog katekizma 1955. godine i organiziranja Tjedna u Eichstättu 1960. godine, tek koju godinu nakon toga trijumfalnog susreta, 1962. godine na novoorganiziranom međunarodnom katehetskom tjednu u Bangkoku 1962. postavi

sasvim jasno pitanje³⁰ konkretne i bezuvjetne primjene te iste kerigmatske metode³¹. Iako ideje i prijedlozi kerigmatičara ostaju i dalje valjani te se i dalje vodi računa o njima, u katehezi se pojavljuje i sve više potvrđuje novi, *antropološki* pokret, nazvan tako upravo stoga što u predstavljanju sadržaja nastoji još više voditi računa o složenosti konkretnih zahtjeva naslovnika kateheze i okruženja u kojem naslovnik živi i u kojem se katehizira.

2.3. Antropološke metode

Šezdesetih godina XX. stoljeća u katehezi se sve više proglašava i prihvaća skup smjeroва i prijedloga koji se zajednički nazivaju "antropološka metoda". Kao što kaže i sam naziv, ta metoda želi dati više mjesta drugom izvoru kateheze, tj. čovjeku i onome što je u vezi s čovjekom, u skladu s poznatim načelom koje zahtijeva *vjernost Bogu i vjernost čovjeku*. Doista, "započinje se promatrati čovjekov život, njegove probleme, povijesne događaje kao odjek Božje riječi, kao mjesto ostvarivanja Kraljevstva Božjega, a po tome i kao sadržaj kateheze. Ako se u prijašnjim razdobljima interes usredotočio na 'kako', sad se gleda na 'zašto' i 's kojom svrhom katehizirati'."³²

Više je uzroka i razloga za takvu promjenu. S jedne se strane može tvrditi da se suvremeni katehetski pokret, nakon što je jednom započeo, više ne prekida. S druge

30 Usp. A. NEBRED, *Kerygma in crisis?*, Loyola, Chicago 1965.

31 Poznata katehetičarka iz SAD, M. C. Boys, ovako tumači krizu kerigmatskog pristupa u katehezi: "Kerigmatski pokret se kritizira zbog svog pretjeranog verbalnog karaktera i zbog nedostatne pažnje prema odgojnoj teoriji. Gotovo isključivo naglašavanje Kristove osobne poruke učinilo je od tog pokreta pedagogiju usredotočenu na učitelja, shvaćenog kao glasnika, te su mnogi kritičari, iako su cijenili osobni i egzistencijalistički naglasak tog pokreta, zamijetili i njegova ograničenja na području metodologije." M. C. BOYS, "Kerygma", u: I. V. CULLY - K. BRUBAKER CULLY (ur.), *Harper's Encyclopedia of Religious Education*, Harper & Row, San Francisco itd. 1990, str. 352-353, ovdje str. 353.

32 A. BOLLIN - F. GASPARINI, *La catechesi nella vita della Chiesa*. Note di storia, Ed. Paoline, Roma 1990, str. 254.

strane, tu su događaji koji označavaju suvremeni svijet: sekularizacija, selilaštvo, razvoj i napredak tehničkih, a napose humanističkih znanosti kao i njihovo sve veće pojedinačno usavršavanje te razni unutarcrkveni događaji, od kojih je najpoznatiji i najvažniji II. vatikanski sabor. To su samo neki razlozi koji potiču katehete i katehiste, teoretičare i vjeroučitelje da traže nove puteve koji teže k poboljšanju katehetskog pristupa u svrhu sve plodnije i odvažnije kateheze.

Svijest o mnogovrsnosti znanosti i konkretnih ljudskih situacija, kao i nadasve svijest o potrebi sve dublje i autentičnije kateheze koja će biti istinski *vjerna čovjeku*, a samim time i izvorno inkulturirana, poticaj su za stvaranje bezbroj pristupa i teoretskih i praktičnih pokušaja na polju katehetske teorije i prakse. Neki od njih privlače posebnu pažnju postavši glasoviti i poznati i izvan vlastitog područja primjene odnosno izvan mjesta na kojem su nastali i gdje su po prvi put bili primijenjeni u praksi. To se zbiva npr. s tzv. *političkom katehezom*, a napose s *osloboditeljskom katehezom*, koju se - unatoč stanovitoj povezanosti s izvorno europskom teologijom i katehezom - proglašava i praktično širi prije svega u Latinskoj Americi³³, a zatim postaje poznata i na različite načine inkulturirana diljem svijeta. Posebno mjesto pripada katehezi koja osobito pažnju poklanja čovjeku te okolišu i kulturi u kojima on živi i tako (ponovno) otkriva važnost i potrebu duboke i autentične inkulturacije, u skladu sa zahtjevima II. vatikanskog sabora i nove svijesti Crkve i kateheze.

Tvrđnja da antropološki pokret, faza ili kako to netko voli reći "zaokret" u katehezi³⁴, obuhvaća i metodološku Münchensku i kerigmatsku metodu, u isto vrijeme ukazuje da ovdje nije riječ samo o želji da se započne nešto novo nego, prije i iznad svega, o naporu da se nastavi putem kojim se već išlo. Tako se događa da se u isto vrijeme obnavljaju i metoda i sadržaj, a iznad svega predstavljanje sadržaja kateheze. To se, u okviru antropološke metode, prvi put izravno naglašava i primjenjuje u praksi u danas već klasičnom i posvuda

poznatom *Nizozemskom katekizmu*³⁵. Jedna od najuočljivijih novosti s metodološke točke gledišta jest odlučno napuštanje metode pitanja i odgovora, dok se sadržaj katekizma proširuje na sve što je u nekoj vezi s čovjekom. Ta činjenica, sama po sebi ispravna i u skladu sa zahtjevom veće vjernosti čovjeku, ponekad se pretjerano primjenjuje tako te se nerijetko držalo da je npr. u školskom vjeronauku dovoljno često obrađivati antropološke teme kako bi se moglo govoriti o primjeni antropološke metode.³⁶

Ovom se katehetskom pravcu osim toga zamjera pretjerano povjerenje u elemente preuzete iz konkretnog ljudskog života, što je urodilo "klimom nekritičkog oduševljenja i divljenja prema humanim vrijednostima"³⁷. Tako se govori o "modelima koji ne

33 S obzirom na katehezu usp. npr. R. GIAN-
NATELLI, "La catechesi in Europa: situazione,
problematiche, prospettive", u: C. BONIVENTO
(ur.), *Andate e insegnate*, EMI, Bologna 1980,
str. 643-662.

34 Usp. *Isto*, str. 646.

35 Izvorno nizozemsko izdanje objavljeno je 1966. i
zatim je taj katekizam vrlo brzo preveden na
mnoge jezike, među ostalima i na hrvatski te je i
kod nas izašao u dva izdanja. Odmah po objav-
ljivanju taj je katekizam izazvao brojne polemike
i ukazivanja na nedostatke, o kojima govori i
poseban dokument Kardinalske komisije koju je
Sv. stolica ustanovila upravo sa svrhom da ispita
nauk tog katekizma. Usp. *Novi katekizam. Poru-
ka vjere za odrasle*, Stvarnost, Zagreb 1970. (II.
izd.: Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984.). Kao
što se to dogodilo u većini izdanja, tako je i u
hrvatskom prijevodu objavljena i Izjava kardinal-
ske komisije (usp. str. 11/-/82/ u hrv. izdanju).
Priredivači katekizma željeli su prirediti knjigu
koja će naglasiti značenje kršćanske vjere za
konkretni život vjernika i u tome su, unatoč ne-
dostacima na koje je ukazala i kardinalska
komisija, uspjeli tako da se može reći da u tom
katekizmu svakako "postoje /.../ čvrsta temeljna
načela po kojima je moguće, stvarno se zalažući,
suočiti se s problemima" današnjice. Usp. G.
GIANETTO, "Katekizam nizozemski", u: *RPKL*,
str. 355-356.

36 Usp. J. GEVAERT, "Antropologija", u: *RPKL*,
str. 29-30.

37 ADLER, G. - G. VOGELISEN, *Un siècle de
catéchèse en France 1893-1980*, Histoire. Dé-
placements - enjeux, Beauchesne, Paris 1981, str.
275. Autori ove knjige, govoreći o jednom
konkretnom slučaju, tj. o francuskim katekizmi-
ma "En suivant Jésus-Christ" (Nasljedovanje Isu-
sa Krista) i "Ecoute, ô mon peuple" (Slušaj, na-

zadovoljavaju” primjenu i suočavanje kateheze s iskustvom vjere.³⁸ Može se stoga reći da su, kao i uvijek u sličnim slučajevima, prednosti novog modela odnosno metode, mnogovrsni i poželjni, dok se u isto vrijeme ne smiju zaboraviti nedostaci, posebno ne oni koji se očituju u njegovoj primjeni.³⁹ Treba osim toga spomenuti i neke zaključke koji proizlaze iz promijenjenih životnih okolnosti. Svijet devedesetih godina našega stoljeća nije isti kao onaj šezdesetih. Prešli smo iz određenog, kojiput potpunog i pretjeranog povjerenja u napredak čovjeka i znanosti, u situaciju koja je bliža stvarnosti, a to je svijest o ograničenosti čovjeka i njegovih znanstvenih dostignuća, što je svakako potaknulo ne samo vjeroučitelje nego i katehete na promišljanje i preustroj upotrebljivanih i predloženih modela. U isto vrijeme ostaje kao općeprihvaćena činjenica da je kateheza upravljena prije svega i posebno prema odraslima, kao što su to na tako izvrstan način pokazali sastavljači novog Nizozemskog katekizma, namijenivši ga baš odraslima. Antropološka metoda, između prednosti i nedostataka, što je na stanoviti način obilježje svih odgojnih modela, ostaje dakle i dalje u uporabi, iako je u novije vrijeme suočena s novim izazovom. Riječ je zapravo o mnogostrukosti struja i pravaca, koji se mogu ukratko sažeti kao dva konkretna prijedloga: a) povratak starim i već isprobanim modelima, b) traženje novog modela, koji će više odgovarati novim potrebama i novim spoznajama i koji će biti prikladniji za suvremenog čovjeka i naše vrijeme.

2.4. Izgledi za budućnost

Nakon uvođenja i relativnog stabiliziranja jednog katehetskog modela, dolazi vrijeme “sređivanja računa”. S jedne strane, budući da je određena metoda - psihološka, kerigmatska, antropološka - proučavana i prakticirana, ne predstavlja više neku radikalnu novost i stoga gubi na onoj posebnoj oznaci nečega izvanrednoga i svježega pa prema tome i na posebnoj privlačnosti. S druge strane, upravo zato što je ta metoda već protumačena, proučavana i primijenjena u praksi, priznaju se ne samo njezine pred-

nosti nego i konkretne poteškoće i nedostaci, napose u slučaju kad je riječ o gotovo isključivoj primjeni samo jedne metode. Druga zanimljivost: ustroj društva, a posljedično tome i ustroj kateheze u neprestanom su razvoju i neprekidno se mijenjaju, slično ili upravo poradi mijenjanja konkretnih oblika života u kojima žive naslovnici kateheze. Svi ovi čimbenici, upravo zbog potvrđivanja i naglašavanja valjanosti dvostruke vjernosti, Bogu i čovjeku, zahtijevaju uvijek novo promišljanje i traženje novih puteva. U isto se vrijeme čini ispravno pretpostavljati da svaki model i metoda, nakon što su jednom konkretno primijenjeni, ostaju kasnije u upotrebi i primjenjuju se na neki način i u budućnosti, unatoč ustanovljenim nedostacima, koji su u nekim slučajevima jasni i nesumnjivi, a u što su uvjereni prije svega “osporavatelji”, ali i iskreni “branitelji” te iste metode. Stoga se, nakon svih napora kojima je cilj bio obnova metode, sadržaja i odnosa prema naslovniku, činilo da su dovoljno jasno ocrtane i izražene sve mogućnosti obnove i da su stoga iscrpljene i sve mogućnosti obnove i promišljanja. Međutim, događa se nešto gotovo suprotno: praksa i neki događaji to potvrđuju. Još uvijek postoje prijedlozi koji potiču na obnovu, kao što još uvijek ima i istraživanja i nastojanja za produblivanjem sadržaja i modela.

rode moj), ukazuju na mehanicizam i krutost primijenjenih shema, koje izgledaju po prilici ovako: “Promatramo život djece - razmišljamo s njima - slušamo Božju riječ - shvaćamo što kaže Gospodin - uputstva za molitvu.”

38 Usp. E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1986, str. 74-76. Autor spominje sljedeće modele: a) kateheza kao jednostavno prenošenje vjerskih postvarenja; b) kateheza kao jednostavno promatranje činjenica ili životnih problema; c) kateheza kao susljedna primjena vjerskih postvarenja na život; d) kateheza kao “prelazak” od života k vjeri.

39 Usp. A. BOLLIN - F. GASPARINI, *La catechesi nella vita della Chiesa, nav. dj.*, str. 254. Govoreći o nedostacima, autori spominju sljedeće: “rizik antropocentrizma, opasnost instrumentaliziranja Biblije, poteškoću da se ponudi organičko viđenje kršćanske poruke”, dok kao prednosti spominju: “ponovnu sposobnost vrednovanja čovjeka i povijesti, izravnije uključivanje vjernika u izgradnju kraljevstva u sadašnjosti, upotpunjenje i ujedinjavanje vjere i života” (*isto*).

3. PITANJE PRVENSTVA I ODREĐIVANJA SPECIFIČNOG ODNOSA SADRŽAJA I METODA

Povijest čovječanstva, Crkve i, što je u ovom slučaju posebno važno istaknuti, kateheze jasno pokazuju da događaji i naponi kojima je protagonist bio čovjek i kao pojedinac i kao zajednica, nakon što su se jedanput doživjeli i postali prošlost, ne ostaju bez ikakva odjeka i posljedice. Tako npr. iako se upotreba katehetske metode u kojoj se isključivo pita i odgovara danas čini nečim iz daleke prošlosti i jedino njoj i pripada, ipak je živa svijest o postojanju te metode i o njezinim vrlinama i manama. Drugom prilikom se pak javlja neki nostalgičan glas koji poziva na vraćanje ovoj ili onoj metodi jednostavno stoga što se netko te metode sjeća, a to je sjećanje tako lijepo i jasno te se postavlja pitanje, štoviše zahtijeva se povratak nekadašnjim metodama i postupcima. To bi, prema mišljenju onih koji to zahtijevaju, predstavljalo konkretno i konačno rješenje problema pred kojima se danas nalazimo. Dok se u ovom slučaju svakako može govoriti o nadasve poštenoj namjeri koja je u isto vrijeme i previše jednostavno zamišljena, ima isto tako i onih koji, nakon dubljeg razmišljanja postavljaju pitanja koja se ni u kojem slučaju ne mogu odbaciti ni kao naivna, a još manje kao nepromišljena.

Ne treba se dakle čuditi da takve misli i prijedlozi postoje i u novije vrijeme. Podsjetit ćemo stoga na neka novija razmišljanja, prije svega na ona u kojima se nikako ne može staviti u pitanje ugled i ozbiljnost autora. Riječ je osim toga i o pitanjima koja su ne tako davno privukla osobitu pažnju i šire katehetske javnosti, potičući široke i plodne rasprave, a u isto vrijeme i podsjećajući, odnosno iznova aktualizirajući jedan od temeljnih problema svake kateheze, a to je odnos između sadržaja i metode u katehizaciji.

3.1. Konferencije kardinala Ratzingera u Francuskoj

Na osobni poziv dvojice francuskih kardinala, lionskog A. Decourtraya i pariškog J.-M. Lustigera, četvorica istaknutih ličnosti,

kardinala i nadbiskupa, održali su u siječnju 1983. godine konferencije⁴⁰ u katedralama u Lionu i Parizu. Konferencije su držane pod zajedničkim naslovom "Prenošenje vjere danas" i cilj im je bio ponovno oživjeti smisao za zajedništvo među raznim kršćanskim zajednicama europskog kontinenta naglašavajući zajedništvo apostolskog zbora i važne trenutke suvremenog kršćanstva koje je suočeno s izazovima i zahtjevima novog vremena. Između te četiri konferencije ona koju je držao kardinal J. Ratzinger⁴¹ odmah je privukla posebnu pažnju ne samo vjernika u tamošnjim katedralama nego i cijele Katoličke crkve, pa čak i šire - nekatolika. Lako je razumjeti i zašto! Tri ostala govornika izabrala su svakako zanimljive sadržaje, ali su to u isto vrijeme bile i "mirnije" teme. Kardinal Ratzinger je izabrao već samu po sebi vrlo poticajnu i zanimljivu temu. Osim toga, u njegovu je slučaju riječ o nekome posebnom: on je prefekt, predstojnik Zbora za nauk vjere. Neki od komentatora pitali su se kasnije, je li kard. Ratzinger tada govorio jednostavno kao teolog ili pak kao prefekt rečene kongregaci-

40 Usp. D. J. RYAN ET ALII, *Transmettre la foi aujourd'hui. Conférences données à Notre-Dame de Fourvière à Lyon et à Notre-Dame de Paris (janvier 1983)*. Commentées par B. Bro, P. Eyt, J. Guillet, G. Bonnet. Préface du card. J.-M. Lustiger et de Mgr A. Decourtray, Coopérative de l'Enseignement Religieux de Paris et Le Centurion, Paris 1983, 128 str. Na kraju knjižice nalazi se poseban prilog, tj. izjava predsjednika Francuske biskupske konferencije, od 14. ožujka 1983. (str. 123-126). Riječ je o sljedećim konferencijama: Mons. D. J. RYAN, dublinški nadbiskup (Irska): "Otkriti pouke prošlosti"; kard. J. RATZINGER, prefekt sv. Zbora za nauk vjere (Vatikan, bivši profesor fundamentalne teologije u Tübingenu (Njemačka) i bivši nadbiskup Münchena: "Prenošenje vjere i izvori vjere"; kard. G. DANEELS (Malines, Belgija): "Kršćanska vjera i rane današnjeg čovjeka"; kard. F. MACHARSKI (Varšava, Poljska): "Priopćavanje vjere i dokazi za vjeru".

41 U prvom trenutku moglo bi nekoga zbuniti što se govori sad o jednoj sad o dvije francuske konferencije kardinala Ratzingera. I jedan i drugi način izražavanja je ispravan! Riječ je doista o dvije konferencije, jer su svi govornici, pa tako i kardinal Ratzinger, govorili u Lionu i u Parizu, ali je u isto vrijeme to samo jedna konferencija, jer su tema i sadržaj objiju konferencija sve četvorice govornika bili isti i u Lionu i u Parizu.

je, što bi tada značilo i da je govorio s posebnim "autoritetom".⁴² U svakom slučaju, njegove su riječi ubrzo obišle svijet i ti su njegovi nagovori prevedeni na brojne jezike,⁴³ što je još jedna potvrda o zanimanju najširih katehetskih slojeva za te misli.

Spomenuvši u svom govoru Isusov zahtjev apostolima da pođu i naviještaju Radosnu vijest, Ratzinger podsjeća da danas postoji stanovita kriza u katehezi i bez okolišanja imenuje uzroke te u isto vrijeme ukazuje i na moguće puteve izlaženja iz te krize. Govoreći o krizi kateheze, on podsjeća na čvrstu vezu između kateheze i katekizama, između metode i sadržaja.⁴⁴ Posebno zanimanje, koje se izbližega tiče predmeta koji ovdje proučavamo, Ratzinger je pokazao upravo za odnos između sadržaja i metode u katehezi. Neke njegove primjedbe s time u svezi ne samo da su privukle pažnju znanstvenika, nego se tiču srži ovog problema pa ih stoga treba i izbližega promotriti.

Nabrajajući razne razloge i očitovanja krize društva, a posljedično tome i kateheze, Ratzinger podsjeća na napore koje je u tu svrhu poduzela praktična teologija za "usmjerivanje prenošenja vjere novim i prikladnijim putevima" u novoj situaciji. U tom procesu u nekim je sredinama napušten katekizam. Time je dotaknut "temeljni ustroj" prenošenja vjere Crkve i razbijeno je njezino proglašavanje, a to je tek jedno od očitovanja aktualne katehetske krize. Prema istom kardinalu, "različiti su i do danas slabo istraženi razlozi te krize. Na prvom je mjestu treba povezati s općim razvojem poučavanja i pedagogije, koja je i sama obilježena pretjeranim značenjem pridanim metodi u odnosu prema sadržaju raznih znanstvenih disciplina. Metode postaju mjerila za sadržaj i nisu više njegov pokretač. Ponuda se ravna prema pitanju: tako su određeni novi putevi kateheze u raspravama o Nizozemskom katekizmu. Trebalo se stoga držati pitanja za početnike, umjesto da se traže putevi koji su omogućavali nadilaženje takvih pitanja i dolaženje, upravo pomoću njih, do onoga što se u prvi trenutak nije razumjelo, a to je jedina metoda koja pozitivno mijenja čovjeka i svijet. Tako je

paraliziran potencijal promjene svojstven vjeri... Otada se praktična teologija više ne shvaća kao konkretni razvoj dogmatske ili sustavne teologije, nego kao vrednota u sebi. To je iznova odgovaralo aktualnoj težnji podređivanja istine praksi, koja je sebi, u kontekstu novomarksističkih i pozitivističkih filozofija, otvorila put i u teologiji. Sve je to doprinijelo znatnom sužavanju antropologije: prednost metode pred sadržajem znači prevlast antropologije nad teologijom, tako da je teologija sebi morala naći mjesto u radikalnom antropocentrizmu. Opadanje antropologije ukazalo je na nova središta gravitiranja: kraljevstvo sociologije i prvenstvo iskustva kao novih mjerila shvaćanja tradicionalne vjere.

Iza ovih i drugih uzroka koji se mogu uočiti poradi odbacivanja katekizma i sloma klasične kateheze, krije se dublji proces. Činjenica da više ne postoji hrabrost predstavljanja vjere kao organičke cjeline, nego

42 Razni autori koji su komentirali govor kardinala Ratzingera slažu se da je u ovom slučaju svakako riječ o govoru izrečenom s "autoritetom" kojemu je cilj pružiti pomoć i poticaj za uvjerljiviju praksu prenošenja vjere. Usp. HEMEL, U., *Zur katechetischen Rede Kardinal Ratzingers in Frankreich*, u: "Katechetische Blätter" 109(1984),35-42.

43 Usp. *Transmission de la foi et sources de la foi. Conférence du cardinal Joseph RATZINGER*, u: "La documentation catholique" (1983)1847/6/mars/,260-267, *ISTI*, "Transmission de la foi et sources de la foi", u: D. J. RYAN i dr., *Transmettre la foi aujourd'hui*, nav. dj. str. 39-61; *ISTI*, *Trasmettere la fede oggi*, u: "Sacra Doctrina" 28(1983)2,130-153; *ISTI*, *Die Krise der Katechese und ihre Überwindung*. Rede in Frankreich, Johannes V., Einsiedeln 1983; *ISTI*, *Sources and Transmission of the Faith*, u: "Communio" 10(1983)Spring,17-34; *ISTI*, *Trasmissione della fede e fonti della fede*, Collana "Euntes, docete" 10, Piemme, Casale Monferrato 1985.

44 Evo podnaslova Ratzingerove konferencije: 1. Opće značajke katehetske krize; 2. Kateheza, Biblija i dogma; 2.1. Odnosi: dogmatska egzegeza i povijesno-kritična egzegeza; 2.2. Odnosi: metoda i sadržaj, iskustvo i vjera; 3. Što je vjera; 4. Što su "izvori"; 5. Ustroj kateheze; 5.1. Četiri glavne sastavnice; 5.2. Razmišljanja o dva problema u vezi sa sadržajem kateheze; 5.2.1. Naša vjera u Boga Stvoritelja i u stvoreno; 5.2.2. Dekalog; 5.3. O formalnom ustroju kateheze; 5.3.1. Odnosi: dogmatska egzegeza i povijesna egzegeza; 5.3.2. Odnosi: metoda i sadržaj kateheze.

tek kao izabrani odsjaj djelomičnih antropoloških iskustava, u krajnjem se slučaju temeljila na određenom nepovjerenju prema sveukupnosti. To se tumači krizom vjere, bolje rečeno: krizom vjere koja je zajednička Crkvi svih vremena. Odatle proizlazi da je kateheza općenito ispuštala dogmu, nastojeći obnoviti vjeru izravno polazeći od Biblije.”⁴⁵

Više od četiri stoljeća nakon objavljivanja *Rimskog katekizma*, nakon što smo upravo u našem stoljeću doživjeli prvu revoluciju na polju katekizama i katehetskih metoda, Ratzinger iznova ističe *Rimski katekizam* kao uzor za odnos između sadržaja i metode te kao model za katehetsku metodu. Prema njemu, taj je katekizam “posjedovao vrlo živu svijest katehetske metode”, ostavljajući “vjeroučitelju mnogo više slobode negoli to općenito čini današnja katehetika”.⁴⁶

3.2. Materijalnokerigmatski zaokret u suvremenoj katehezi?

Na tako jasan i važan govor ubrzo su se osvrnuli brojni komentatori. Uostalom, u Crkvi oduvijek postoji živa zainteresiranost za proces prenošenja vjere i za njezino aktualiziranje. Danas treba podsjetiti na doprinos što ga je II. vatikanski sabor dao procesu obnove ili, kako se to danas obično kaže, doprinos *podanašnjenju* Crkve. Što se tog procesa tiče ne nedostaju poteškoće tako da se s obzirom na katehezu govori o krizi prenošenja vjere. Tako je još jasnija briga kardinala Ratzingera za odnos koji postoji između sadržaja i metode u katehezi. Ta njegova zainteresiranost nije osim toga započela tek odnedavno. Osim što je o tome pisao još kao profesor teologije u Tübingenu, on je slične ideje tumačio i u novije vrijeme, kao kardinal i to ne samo prigodom svojih francuskih nagovora, ukazujući na korijene problema. Kriza vjere i kriza dogme, ističe kardinal, posljedica su subjektivističke teologije. Tako se događa da je, “budući da se čini da teologija više ne može prenositi zajednički model vjere, i kateheza izložena usitnjavanju i eksperimentima koji se neprekidno mijenjaju”.⁴⁷

Pokušajmo ukratko izreći i što su s obzirom na kardinalove riječi izrekli predstavnici jedne ili druge struje. Vrlo se brzo moglo ustanoviti da je svojom konferencijom kardinal pokrenuo prividno mirne vode katehetskog izražavanja privukavši pažnju svijuu prema odnosu između sadržaja i metode u katehezi. U Njemačkoj su se, u svezi s tim problemom, osobito istakla dva poznata dogmatičara: jedan, već kardinal, ovdje imenovani J. Ratzinger i drugi, danas biskup, W. Kasper.⁴⁸ Obojica su vrlo zainteresirani ne samo za dogmatiku nego i za katehetsku problematiku: kard. Ratzinger, koji je već prije proučavao katekizam i zanimao se za katekizamsko-katehetsku problematiku,⁴⁹

45 J. RATZINGER, “Transmission de la foi et sources de la foi”, u: D. J. RYAN i dr., *Transmettre la foi aujourd’hui*, nav. dj., str. 44-45.

46 *Isto*, str. 59. Budući da ovdje nemamo namjeru dublje ulaziti u pitanja usko vezana s katehetskom metodom, ostavit ćemo po strani i pitanje metode koju upotrebljava i predlaže *Rimski katekizam*. Osim toga, čini se važnijim upozoriti na drugu Ratzingerovu opasku s obzirom na nužnost postojanja dviju vrsta katehetske literature, a to znači da bi s jedne strane trebao postojati katekizam kao “tekst”, a s druge njegov “komentar”. Prema Ratzingeru, katekizam-tekst (npr. *Rimski katekizam*), tj. bazični tekst, predstavlja *sadržaj* vjere Crkve i pripada *srži* kateheze, dok bi *komentar* trebao biti i ostati istinski komentar. Danas nam, ističe Ratzinger, nedostaje upravo jasno razlikovanje između katekizma-teksta i katekizma-komentara. Drugi je izjednačen s prvim, tako da više nema ni mogućnosti ni potrebe za nekim komentarom.

47 *Rapporto sulla fede. V. MESSORI a colloquio con il cardinale J. RATZINGER*, Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) ²1985, str. 71-82 (“Znakovi opasnosti”), ovdje str. 72.

48 Ovaj je poznati teolog jednom prilikom napisao: “Danas nije samo prenošenje vjere budućem naraštaju postao problem i tema rasprava, nego se religijska pedagogija i dogmatika razilaze u mišljenju i s obzirom na sadržaj i metodu prenošenja vjere. Zasluga je kardinala Josepha Ratzingera da je problem nazvao njegovim imenom ukazavši nam na taj pojam. Riječ je o temeljnom problemu istine i metode, tj. o ispravnom odnosu između sadržaja i metode prenošenja vjere”, W. KASPER, *Neue Inhalte der Glaubensvermittlung? (Die Seite der Herausgeber)*, u: “Theologische Quartalschrift” 165(1985)3,235-237, ovdje str. 235.

49 Usp. J. RATZINGER, “Theologie und Verkündigung im Holländischen Katechismus”, u: *ISTI, Dogma und Verkündigung*, E.ewel Verlag, München 1973, str. 65-83.

ovaj je put bez sumnje privukao pažnju i poradi službe koju vrši u okviru sveopće Crkve kao prefekt Zbora za nauk vjere. Ograničavajući se na usko katehetsko polje, držimo da se može tvrditi kako W. Kasper privlači pažnju i kateheta i vjeroučitelja, ako ni zbog čega a onda kao jedan od glavnih priređivača jednog od novijih njemačkih katekizama za odrasle.⁵⁰ Zanimljivo je ovdje pripomenuti da i Kasper, poput Ratzingera, primjećuje ne samo poteškoće u prenošenju vjere, nego i neriješene točke između dogmatike i kateheze odnosno između dogmatike i religijske pedagogije, što je jedan od temeljnih problema za teologiju.⁵¹

Kako su i Ratzinger i Kasper u više navrata istaknuli važnost ili čak i prednost sadržaja pred metodom, ti izričaji nisu mogli ostati bez odgovora "religijskih pedagoga", napose ne u Njemačkoj.⁵² Iako su se ponekad u tim diskusijama mogli nazrijeti tragovi akademizma i udaljavanja od prakse, određeni izričaji i obrađivani sadržaji u isto vrijeme ukazuju kako su to ne samo važna i ozbiljna pitanja nego su i povezana s praksom. Kateheta i religijski pedagogi zamjećuju da se postavlja pitanje pedagoškog doprinosa te da se gotovo jednosmjerno ističe važnost sadržaja u katehezi, tako da bi na kraju pedagogija i metoda imali ulogu obične sluškinje i izvršiteljice postavki za koje se odlučila i predložila ih dogmatika. Naime, dvojici istaknutih teologa se prigovara da su religijsku pedagogiju i katehetiku htjeli podvrgnuti dogmatici, a to bi značilo gubitak autonomije određene znanosti i odlučujući povratak u prošlost, što ne samo da nije poželjno, nego bi za sve imalo negativan učinak.

Postoje međutim i vrlo snažni glasovi koji traže promjenu ili, kao što su to neki običavali reći, "povratak sadržaju". Za neke su razlozi nabrojani u korist nužnog "povratka na sadržaj" praktične naravi. Među njima svakako treba istaknuti roditelje vjeroučenika, koji bi htjeli vidjeti svoju djecu sa sigurnim temeljima poznavanja katoličke vjere. Na području školskog vjeronauka postoje neki koji ukazuju na postupno "ispražnjavanje" tog predmeta što ima kao posljedicu gubitak specifičnosti sadržaja. Netko je govorio i o razmrvljenosti, tj. o

dijeljenju na najsitnije sastavne dijelove u procesu prenošenja vjere jer da je između raznih posebnih sadržaja i metoda koje se predlažu, vrlo teško ako ne i nemoguće uočiti međusobnu povezanost i međuovisnost.⁵³

Ti i slični razlozi, među koje treba ubrojiti i prije navedene poteškoće na koje ukazuju dogmaticari, a ponekad i kateheta i religijski pedagogi, tumače se kao pritisak u svrhu "materijalnokerigmatskog obrata".⁵⁴ Dok su tumačenja i odluke za ili protiv različito interpretirani i temeljeni, ostaje činjenica da se taj izraz udomaćio i nije više nikakva rijetkost.⁵⁵ U tom procesu ne samo

50 Usp. npr. W. KASPER, "Der neue Katholische Erwachsenenkatechismus", u: "Katechetische Blätter" 110(1985)5, 363-370.

51 "Polemika je dakle samo na prvi pogled upravljena prema odnosu između dogmatike i religijske pedagogije koja se emancipira od dogmatike. U pitanju su temeljna načela katoličke teologije i prenošenja vjere", W. KASPER, *Neue Inhalte der Glaubensvermittlung?* (*Die Seite der Herausgeber*), nav. čl., str. 235.

52 Usp. W. BARTHOLOMÄUS, *Neue Inhalte der Glaubensvermittlung?*, nav. čl.; ISTI, *Erleben wir eine neue materialkerygmatische Wende?*, u: "Theologische Quartalschrift" 164(1984)4, 243-256; U. HEMEL, *Zur katechetischen Rede Kardinal Ratzingers in Frankreich*, nav. čl.; ISTI, *Religionsunterricht und Katechese auf dem Weg ins Jahr 2000. Europäische Tendenzen und Perspektiven*, in "Christlich-pädagogische Blätter" 99(1986)6, 431-436; R. SCHLÜTER, *Die Religionspädagogik heute im Urteil von Kardinal Ratzinger und Walter Kasper - Anmerkungen zu Begründung und Interesse ihrer Bewertungen*, u: "Religionspädagogische Beiträge" 9(1986)18, 152-172; ISTI, *Wider die "Tradierungskrise des Glaubens" - Eine Herausforderung für den Religionsunterricht*, u: "Theologie und Glaube" 79(1989)2, 114-129; J. WERBICK, *Wahrheit, die dem Menschen gut tut. Zur Diskussion um die Korrelationsdidaktik*, u: "Katechetische Blätter" 110(1985), 326-336; ISTI, *Vom Realismus der Dogmatik. Rückfragen an Walter Kaspers These zum Verhältnis von Religionspädagogik und Dogmatik*, u: "Katechetische Blätter" 110(1985), 459-463.

53 Usp. A. EXELER, "Inhalte des Religionsunterrichts. Vom stofforientierten zum situationsbezogenen Religionsunterricht", u: E. FEIFEL (ur.), *Handbuch der Religionspädagogik*. Sv. 2: Didaktik des Religionsunterrichts - Wissenschaftstheorie, Gerd Mohn - Benziger, Gütersloh - Zürich-Einsiedeln-Köln 1978, str. 90-118.

54 Usp. npr. W. BARTHOLOMÄUS, *Erleben wir eine neue materialkerygmatische Wende?*, nav. čl.

55 Tako npr. Kasper kaže: "Materijalnokerigmatski obrat je stoga neodloživo potreban. Na sreću, on je već neko vrijeme potpuno u tijeku. /.../ Tako

da se poimence spominjao *Rimski katekizam*, kao što je to učinio kard. Ratzinger, nego i primjer “velikih ljudi prošlosti”⁵⁶, te se spominjao njihov odlučujući doprinos s time u svezi. Ovdje treba spomenuti, zajedno s Werbickom⁵⁷, razliku između dogme i kerigme, što je svojedobno osobito jasno izložio Jungmann u svojoj glasovitoj knjizi kojom je postavio temelje suvremenoga kerigmatskog pokreta: “Dogmu moramo poznavati, ali naviještati moramo *kerigmu*.”⁵⁸

Ne ulazeći poblize u diskusiju koja se odnosi na usko didaktičko područje, čini se da napokon možemo ukazati na nekoliko temeljnih pravaca i struja u ovoj diskusiji. Katehetačari i religijski pedagozi ukazuju na konkretne poteškoće na koje nailazi ne samo prijedlog primjene nego i najobičnije spominjanje posebnih sadržaja religiozne poduke.⁵⁹ Dok se tako priznaje postojanje određenog “sadržajnog siromaštva” u školskom vjeronauku i u katehezi općenito, u isto se vrijeme iskazuje i strah da bi primjena “službenih” sadržaja mogla vjeroučitelja učiniti jednostavnim “službenicima” odnosno “predstavicima” velike institucije, tj. Crkve. Tu se postavlja ne samo pitanje ispravne ravnoteže odnosa između metode i sadržaja nego i potreba stvarnog i konkretnog “svjedočenja” vjeroučitelja koji nisu i ne mogu biti jednostavni obavjestitelji, nego su pozvani i moraju uvijek nastojati da budu prije svega *svjedoci* navještaja i vjere koju prenose. Dok je to osnovna pretpostavka katehetskog služenja, stoji i činjenica da postoji i da još uvijek nije na zadovoljavajući način riješeno pitanje ispravnog postavljanja i odnosa metode i sadržaja.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Događaj i iskustvo katehetskog pokreta ukazuju na sve čvršći zaključak: problem sadržaja kateheze ne samo da ne smije biti isključivo vezan uz problem metode nego je to i složen problem koji je povezan s mnogim drugim problemima mnogo širih dimenzija. U tome se smislu ističe važnost katehetskog govora i pitanje zajedničarstva u tom odnosu. Sadržaj kateheze, kao i metoda njegova prenošenja, jesu i uvijek postaju sve jasnije ovisni o životu kršćana i o izričaju koji taj sadržaj nalazi u konkretnoj kršćanskoj zajednici. Kako je taj život uronjen u veliki pokret koji je upravljen promjeni i suočavanju s uvijek novim situacijama, što je i jedna od osnovnih značajki suvremenog svijeta, tako se i odnos između sadržaja i metode može promatrati kao odnos u trajnoj napetosti i kao nešto što treba uvijek iznova definirati.

izrečeni materijalnokerigmatski obrat nema ništa zajedničkog s onim praktično-teološkim simplicizmom koji drži da je u prenošenju vjere riječ jedino o tome da se ‘objektivne’ istine vjere u isto vrijeme mehanički prenese i napamet reproduciraju”, W. KASPER, *Neue Inhalte der Glaubensvermittlung?* (*Die Seite der Herausgeber*), nav. čl., str. 236 i 237.

- 56 Usp. isto, str. 236. Kasper tu spominje primjer J. A. Jungmanna i F. X. Arnolda.
- 57 Usp. J. WERBICK, *Zurück zu den Inhalten? Die Forderung nach einer “materialkerygmatischen Wende” in der Religionspädagogik - ihre Berechtigung und ihre Zwiespältigkeit*, u: “Religionspädagogische Beiträge” (1990)25, 43-67, ovdje str. 59.
- 58 J. A. JUNGSMANN, *Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung*, nav. dj., str. 60.
- 59 Vjeroučitelji su npr. spomenuli da im je posebno teško obrađivati sljedeće teme: sakramenti i crkveni liturgijski obredi, deset Božjih zapovijedi, grijeh, krivnja i smrt. Usp. J. WERBICK, *Zurück zu den Inhalten?*, nav. čl., str. 45.